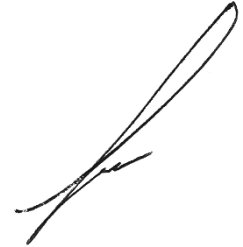

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

Корзун Дмитро Юрійович

УДК 378.2:631.5/.9:63.001.5«18/19»Овсінський

**ДІЯЛЬНІСТЬ І.Є. ОВСІНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

07.00.07 – історія науки й техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

Науковий керівник: доктор сільськогосподарських наук,
доктор історичних наук
професор, академік НААН,
Вергунов Віктор Анатолійович,
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
НААН, директор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, старший науковий співробітник
Гамалія Віра Миколаївна,
Державний університет інфраструктури
та технологій МОН України,
завідувач кафедри філософії та історії науки і техніки

кандидат історичних наук, доцент

Глоба Ольга Федорівна,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі МОН України,
доцент кафедри біології та методики навчання

Захист відбудеться «15» травня 2021 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.373.01 у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

З дисертацією можна ознайомитися у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ вул. Героїв Оборони, 10)

Автореферат розісланий « 15» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

Т.М. Підгайна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стрімкий науково-технічний прогрес, який є невід'ємною складовою розвитку людства на початку XXI століття, актуалізує питання взаємозв'язків людини і природи. В умовах глобалізації, нових цивілізаційних викликів, кліматичних змін перед українським суспільством постали завдання розбудови сталої економіки держави, ключовим елементом якої є продовольча безпека. Природно-ресурсний потенціал українських земель лише у поєднанні із інноваційною сферою, що формується на основі наукового забезпечення сільського господарства, створює реальні можливості для самозабезпечення країни, ефективного протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам та адекватного реагування на відповідні виклики. Багатолітні напрацювання вітчизняної аграрної науки та сільськогосподарської дослідної справи зокрема, критичний аналіз їх здобутків та помилок становлять цінний інформаційний та культурний потенціал для ефективного функціонування аграрного комплексу, адже дозволяють знайти шляхи для вирішення проблем сьогодення. З іншого боку, поступ громадянського суспільства в Україні підштовхує до переосмислення творчої спадщини учених, здійснення об'єктивної оцінки їх внеску у становлення та розвиток галузевого дослідництва, враховуючи конкретні історичні умови. Йдеться передусім про ті персоналії, які з певних причин були недооцінені сучасниками.

Феноменом в історії аграрної думки кінця XIX – початку XX ст. стала постать Івана-Матвія Євгеновича Овсінського (1855–1909), дослідника-практика, який заклав основи вчення про органічне рослинництво, що передбачає, крім високої прибутковості, створення стійкої агроекологічної системи. З його ім'ям пов'язаний початок інтродукції ранніх сортів сої на українських теренах, що прискорило розвиток селекції цієї сільськогосподарської культури та сприяло її поширенню серед європейських та американських виробників. Новатор стояв біля витоків вітчизняного ґрунтозахисного енергозберігаючого машинобудування. Чималий інтерес становлять його роботи із впровадження у садівництві стланцевих форм плодкових культур; основ кооперативного солідаризму. Водночас, вказані напрями його дослідницьких інтересів є більшою мірою незваними серед наукової громадськості.

Враховуючи сучасний зовнішньополітичний курс України, спрямований на розширення зв'язків з Польщею та тісне співробітництво у всіх галузях суспільного життя, особливого значення вивчення життєвої долі І.Є. Овсінського набуває у контексті історії польської національної меншини України, враховуючи його самоідентифікацію, сприйняття та репресії владних органів Російської імперії як представника цієї нації та участь у польському національно-патріотичному русі.

Актуалізує пропоноване дослідження відсутність в історіографії і біографістиці комплексного та системного дослідження життєвого і творчого шляху І.Є. Овсінського. На хвилі зростаючого інтересу до особистості дослідника, особливо в контексті розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи,

враховуючи ступінь її наукового розроблення постала необхідність відтворення його образу як видатного українського вченого польського походження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукових тем «Концептуальні та методологічні основи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрної науки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U002099), «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U0002103).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у проведенні цілісного історико-наукового аналізу та комплексній оцінці теоретичного і практичного внеску І.Є. Овсінського у розвиток сільськогосподарської дослідної справи кінця XIX – початку XX ст.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких основних завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки та джерельну базу проблеми, сформулювати методологічні засади дисертаційного дослідження;
- охарактеризувати напрацювання вчених з агрономічних питань;
- з'ясувати особливості економіко-соціального життя польської спільноти Правобережжя у другій половині XIX століття на тлі національної політики Російської імперії;
- визначити чинники, що вплинули на формування наукового світогляду І.Є. Овсінського, виділити основні періоди його дослідницької діяльності, уточнити окремі біографічні дані;
- дати оцінку творчого доробку І.Є. Овсінського, присвяченого аграрним питанням та реакції на них наукового співтовариства;
- встановити внесок ученого в інтродукції та поширенні ранніх сортів сої;
- розкрити роль І.Є. Овсінського в організації дослідної справи у садівництві;
- охарактеризувати розробки дослідника щодо впровадження основ кооперативного солідаризму у сільському господарстві.

Об'єкт дослідження – становлення та розвиток вітчизняної аграрної науки у другій половині XIX – початку XX ст.

Предмет дослідження – наукова, організаційна та популяризаторська діяльність агронома-новатора І.Є. Овсінського, його теоретичні здобутки та практичний внесок у розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Хронологічні межі дослідження зумовлені особливістю вивчення персоналії та охоплюють період життя І.Є. Овсінського протягом 1855–1909 рр., хоча під час висвітлення еволюції галузевої наукової думки неминучим було звернення до попередніх та наступних років.

Територіальні межі дослідження визначаються регіонами проживання та діяльності І.Є. Овсінського. Біографічні періоди географічно окреслені територією сучасної України – Хмельницькою, Одеською, Київською областями; а також

Республіки Молдова – с. Гринауци Окнинського району; Російської Федерації – Архангельська, Іркутська області та Приамур'є. В окремих випадках, з метою висвітлення історії становлення й подальшого розвитку вітчизняного дослідництва, впровадження наукових розробок І.Є. Овсінського виходили за означені географічні межі.

Методи дослідження ґрунтуються на пріоритеті принципів історизму та об'єктивності, науковості, системності, комплексності, багатофакторності, критичному осмисленні джерел. Методологічний інструментарій охоплював як загальнонаукові методи – логічний аналіз і синтез, класифікація та систематизація, узагальнення, так і спеціальні – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, бібліографічний, соціокультурний, періодизації, персоніфікації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у постановці актуальної проблеми, яка до цього часу не отримала всебічного й об'єктивного висвітлення в історії сільськогосподарської дослідної справи.

Вперше на основі критичного аналізу різнопланових джерел запропоновано інтерпретацію складових контекстової біографії І.Є. Овсінського, що вибудовано через особистісний, професійний, бібліографічний, ситуаційний рівні сприйняття особистості. Запропоновано періодизацію життєвого та творчого шляху новатора, що сприяло послідовному відтворенню його ролі у становленні і розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи; окреслено процес формування І.Є. Овсінського як особистості та дослідника. На підставі комплексного історико-наукового аналізу творчої спадщини вченого систематизовано його праці, визначено напрями його наукових та дослідницьких пошуків. Вперше подано бібліографію новатора, введено у науковий обіг раніше не відомі громадськості праці, охарактеризовано їх та аргументовано пріоритетність і практичну значущість його досліджень для подальшої еволюції наукової думки щодо агротехнічних прийомів у рільництві та садівництві, селекції сої, агроекономічних питань; відтворено роль І.Є. Овсінського у процесах реалізації ґрунтозахисного землеробства та впровадження основ органічного рослинництва; окреслено особистий внесок дослідника у розвиток галузевої науки, значення його творчої спадщини для подальшого розвитку дослідної справи на теренах України. Доповнено предметну джерелознавчу базу із залученням невідомих архівних матеріалів.

Удосконалено систематизацію наукового знання з історії розвитку аграрної думки в Україні через конкретизацію персоніфікованого внеску. Розширено методологічні засади щодо значення впливу наукового співтовариства на сприйняття новаторської діяльності вченого у вимірі загального розвитку галузевої наукової думки та організації сільськогосподарської дослідної справи. Розширено відомості про розуміння механізмів взаємовпливу держави, громадськості та індивідуума у становленні та розвитку наукового маркетингу вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Запроваджено до наукового обігу значний фактографічний матеріал із фондів архівних установ і бібліотек України, Росії та Польщі стосовно історії галузевого дослідництва та актуалізовано маловідомі опубліковані джерела; через призму

діяльності І.Є. Овсінського розкрито історію формування та застосування наукових досягнень в агрономії на вітчизняних землях.

Отримав подальший розвиток напрям наукової роботи з відтворення історії розвитку сільськогосподарської дослідної справи України як складової вітчизняної культури, а також видатних діячів у системі аграрної науки; концептуальні положення про інтелектуальну взаємодію і взаємовпливи вченого та наукового соціуму.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості заповнити прогалину у вивченні наукової спадщини дослідника, Івана Євгеновича Овсінського, доробок якого має велике значення в сучасних умовах ведення сільського господарства. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження, введені до наукового обігу документи можуть бути використані при подальшому розробленні окресленої теми. Матеріали дослідження доцільно долучати при підготовці узагальнюючих праць з історії вітчизняної науки і техніки, сільськогосподарської дослідної справи, історико-краєзнавчої тематики, спеціальних курсів в освітніх закладах, навчально-методичних праць з історії України. Уточнені відомості про вченого можуть використовуватись при укладанні енциклопедій, біографічних довідників тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням. Дисертантом вибудовано концепцію роботи, обґрунтовано мету і завдання дослідження, джерелознавчі та методологічні принципи, систематизовано інформацію по розділах, сформовано узагальнюючі висновки. Наукові результати дослідження, положення та висновки, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи оприлюднено на: XV Всеукраїнській конференції молодих учених та спеціалістів, присвяченій ювілейним датам від дня народження видатних учених в галузі аграрних наук Вольфа Мойсея Михайловича (1880-1933), Осмака Кирила Івановича (1890-1960), академіка НАН України та НААН Созінова Олексія Олексійовича (1930-2018) «Історія освіти, науки і техніки в Україні» (15 травня 2020 р., м. Київ); I Міжнародній науково-практичній конференції «Actual trends of modern scientific research» (July, 19–21, 2020, Munich, Germany); III-й Міжнародній науковій конференції «Economic and Social-Focused Issues of Modern World» (November, 17 – 18, 2020, Bratislava, Slovak Republic); Шістнадцятих наукових читаннях, присвячених діяльності О.П. Бородіна (1848–1898) (14 жовтня 2020 р., м. Київ).

Публікації. За основними результатами дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, серед яких 2 статті у фахових наукових виданнях України; 1 – в іноземному науковому виданні; 4 – у збірниках матеріалів наукових конференцій, читань; 1 – що додатково відображає наукові результати дисертації. Усі публікації дисертанта є одноосібними.

Структура та обсяг дисертації обумовлена метою та завданням дисертаційного дослідження. Повний обсяг дисертації становить 254 сторінки, основний текст роботи викладено на 198 сторінках. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (306 назв), 6 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі визначено актуальність теми дисертації, окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання, хронологічні та територіальні межі дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено інформацію про особистий внесок здобувача, апробацію результатів і структуру дисертації.

У першому розділі «**Стан наукового опрацювання проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження**», який складається із трьох підрозділів, здійснено історіографічний аналіз наукових напрацювань із зазначеної теми, охарактеризовано джерельну базу, використану для написання дисертації, обґрунтовано методологічні засади дослідження.

У підрозділі 1.1. «*Історіографія проблеми*» узагальнено результати аналізу науково-пізнавального доробку вітчизняних та зарубіжних вчених, які вивчали життєвий та творчий шлях І.Є. Овсінського, його внесок у розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, що надало змогу простежити основні етапи нагромадження знань та виявити проблеми, пов'язані з темою виконаної роботи, які потребують поглибленого вивчення. Згідно хронологічного підходу виділено кілька груп публікацій імперського, радянського та сучасного часів, що дозволяє сформулювати відповідні періоди історіографії, які різняться як за підходами у трактуванні подій та явищ, так і за повнотою залучення фактографічного матеріалу.

Історичні праці, що започатковують екскурс про діяльність І.Є. Овсінського, подаються, як правило, за авторства дослідників, що безпосередньо брали участь у впровадженні та перевірці тих чи інших агротехнічних прийомів, сортів сільськогосподарських культур та машин, запропонованих новатором. Найбільш ранні спроби охарактеризувати «Нову систему землеробства» І.Є. Овсінського належать перу С. Лиховського, який представив громадськості результати впровадження у власному маєтку в Подільській губернії окремих елементів авторської методики та рекомендував їх під час свого виступу на III Київському обласному сільськогосподарському з'їзді 1895 р.¹

Вихід низки публікацій І.Є. Овсінського стимулював зацікавлення фахівців до його розробок. Для визначення внеску І.Є. Овсінського у розвиток аграрної наукової думки знаковими вважаємо напрацювання О.О. Славінського, який першим подав інформацію не лише про результати застосування окремих елементів «Нової системи землеробства», але й уточнював дані його біографії². Результати колективних дослідів польських господарств, огляд публікацій, присвячених І.Є. Овсінському у французькій пресі, представив С. Вішневський³.

¹ Лыховский С. По поводу новой системы обработки почвы И. Овсинского. Труды Третьего Киевского областного сельскохозяйственного съезда / Сост. под ред. проф. С. М. Богданова и И. В. Лещенко. Киев : О-во сел. хоз-ва и с.-х. пром-сти, 1896. С. 243-246.

² Славинский О. О новой системе земледелия. *Земледелие*. 1899. № 7. С. 97–99.

³ Wiśniewski S. System J. Owsinińskiego w praktycznym zastosowaniu. *Rolnik i Hodowca*. 1900. № 2. S. 14–18; № 3. S. 28–29.

Позитивно оцінював діяльність дослідника міністерський інспектор В.О. Бертенсон¹, який акцентував увагу не лише на урожайності сільськогосподарських культур, але й на акумулюванні вологи в ґрунті при використанні «Нової системи землеробства», що особливо актуально для степових регіонів. Вперше порівняльну характеристику систем І.Є. Овсінського та американського новатора В.Р. Кемпбелла подав Ф. Криштофович², який довів, що за своїми завданнями вони були подібні, однак за методиками проведення суттєво різнились. Деталізує окремі біографічні дані дослідника у своїй роботі А.Х. Еван, який тісно співпрацював з новатором³. Вперше порівняння позицій щодо поверхневого обробітку ґрунту І.О. Стебута, П.А. Костичева та І.Є. Овсінського висвітлив у своїй статті О.О. Савостьянов⁴.

Проведення дослідів із перевірки окремих елементів «Нової системи землеробства» на дослідних полях відомих інституцій галузевого дослідництва (Полтавське, Плотянське дослідні поля та ін.) стимулювало вихід низки публікацій, які ґрунтувались на висновках спеціалістів, що безпосередньо їх проводили⁵. Суттєвим поштовхом у розумінні значення розробок І.Є. Овсінського для розвитку агрономії стали статті М.К. Васильєва, який узагальнив дані робіт науково-дослідних установ різних форм власності (приватних, громадських та земських), які долучились до випробування системи новатора⁶. Розгромна оцінка теоретичних основ «Нової системи землеробства» була представлена у роботах С. М. Богданова⁷.

¹ Бертенсон В. А. По югу России. Сельскохозяйственные очерки, наблюдения и заметки. Вып. III. Одесса : «Славянская» тип. Н. Хрисогелос, 1900. 117 с.

² Крыштофович Ф. Система обработки земли Кэмпбелля и Овсинского. *Хозяин*. 1899. № 46. С. 1543–1548.

³ Эван А. Х. О системе Овсинского. *Ведомости сельского хозяйства и промышленности*. 1903. №39. С. 13–17.

⁴ Савостьянов А. За и против. По поводу «Новой системы земледелия» г. Овсинского. *Хозяин*. 1899. № 22. 742–746.

⁵ Соколовский Ю. Ю. Краткий отчет о результате опытов Полтавского Опытного Поля в 1902 году. (в связи с предыдущими годами). / Полтавское общество сельского хозяйства. Полтава : Типография М. Л. Старожицкого, 1905. 72 с.; Карabetов А. Результаты опытов на Плотянском опытном поле в 1902 году (Из восьмого годовичного отчета Плотянской сел.-хоз. опытной станции кн. П. П. Трубецкого). *Записки Императорского общества сельского хозяйства южной России*. 1903. № 4. С. 1–45.

⁶ Васильев Н. К. Обработка почвы по системе Овсинского. *Сельское хозяйство и лесоводство*. 1907. № 1. С. 50–70; Васильев Н. К. Накопление и сбережение почвенной влаги на черноземе путем механической обработки. *Сельское хозяйство и лесоводство*. 1907. № 8. С. 18–24; Васильев Н. К. Новые системы земледелия. *Ежегодник Главного Управления Землеустройства и Земледелия по Департаменту земледелия и Лесному департаменту*. 1912. Год шестой. Санкт-Петербург : тип. В. Киршбаума (отделение), 1913. С. 28–47.

⁷ Богданов С. М. О новой системе земледелия Овсинского. *Хозяйство*. 1909. № 46. С. 2018–2022; № 47 С. 2060–2064; № 4 С. 2104–2107; Богданов С. М. О «Новой системе земледелия» Овсинского. *Хуторянин*. 1912. № 11. С. 294–296.

Детальний аналіз напрацювань І.Є. Овсінського щодо культури сої зробили відомі селекціонери А. Семполовський¹, Л. Грандо², Дж. Лекартьє³, К. Фрувирт⁴ та ін. Вперше аналізує технічні характеристики культиватора І.Є. Овсінського та звертає увагу на проблему фальсифікації розробок дослідника інженер В.М. Васильєв⁵. Особливо важливим щодо оцінки конструкції, енерговитратності, результативності машини І.Є. Овсінського є роботи М.П. Соколова⁶.

Встановлено, що в історіографічних працях радянського періоду домінує заідеологізований підхід до історії сільськогосподарської дослідної справи, де акцент робився на класовому підході щодо трактування постаті дослідника та його творчої спадщини. Показовими є позиції В.Р. Вільямса та його послідовників щодо І.Є. Овсінського⁷. Однак, криза галузі 20-х років у СРСР стимулювала М.М. Тулайкова, Д.Н. Прянішнікова до переосмислення наукового доробку новатора та використання його для розробки системи сухого землеробства⁸. Вкрай цінною для інтерпретації складових життєвого та творчого шляху вченого стала біографічна стаття, вміщена у біобібліографічному словнику «Діячі революційного руху в Росії: від попередників декабристів до падіння царизму», де вперше на основі архівних матеріалів відтворено основні віхи життя агронома-практика, його участь у революційному русі XIX ст. та єдина його прижиттєва фотографія⁹.

Чергова зацікавленість ідеями дослідника розпочалась із повоєнного періоду та пов'язана із творчістю Т.С. Мальцева та П.П. Заєва, які вперше критично проаналізували результати випробувань «Нової системи землеробства», проведених на початку XX ст. на Полтавському та Плотянському дослідних полях, і дійшли висновку, що тоді авторська методика суттєво порушувалась¹⁰.

¹ Sempolowski A. Über den Anbau der Sojabohne. *Fühlings landwirtschaftliche Zeitung*. 1900. № 49 (5). S. 193–196.

² Grandeau L. Les exigences minerals du Soja hispida. *Journal d'Agriculture Pratique*. 1903. № 67 (28) P. 38–41

³ Lechartier G. Étude sur le soja hispida: Culture et composition. *Annales de Science Agronomique Française Et Étrangère*. 1903. № 1. P. 380–396.

⁴ Fruwirth C. Untersuchungen über die gegenseitigen Beziehungen der Eigenschaften von Hülsenfruchtpflanzen einer Sorte. *Journal für Landwirtschaft*. 1900. № 48. S. 305–316.

⁵ Васильєв В. К вопросу о системе И. Е. Овсинского. *Сельский хозяин*. 1910. № 21. С. 822–823.

⁶ Соколов Н. П. Культиватор для обработки чистых паров И. Е. Овсинского зав[ода] Копа. / Ростово-Нахичеванская на Дону сельскохозяйственная опытная станция. Ростов на Дону, 1912. 15 с.

⁷ Вильямс В. Р., Филиппович З. С. Значение трудов А. А. Измаильского для агрономической науки и познания природы степей. *Измаильский А. А. Как высохла наша степь. Предварительное сообщение о результатах исследования влажности почвы в Полтавской губернии в 1886–1893 гг.* Москва-Ленинград : Сельхозгиз, 1937. С. 5–18.

⁸ Тулайков Н. М. Системы земледелия в хозяйствах Зернотреста в засушливых районах. *Избранные произведения*. Москва : Сельхозиздат, 1963. С. 47–56.

⁹ Деятели революционного движения в России : Био-библиографический словарь : От предшественников декабристов до падения царизма. / ред. кол. : Виленский-Сибиряков В., Кон Ф., Шилов А. и др. Москва : Всесоюз. о-во полит. каторжан и ссыльно-поселенцев, 1931. Т. 2 : Семидесятые годы : Вып. 3 : М–Р. С. 1070–1071.

¹⁰ Заев П. П. К вопросу о безотвальной обработке почвы. *Почвоведение*. 1957. № 1. С. 15–25.

В.П. Пономарьов¹ продовжив вивчення творчої долі дослідника та вперше трактує його діяльність у контексті регіонального розвитку сільськогосподарської дослідної справи (Бессарабія). Активним послідовником агрономічних ідей І.Є. Овсінського став Ф.Т. Моргун, який охарактеризував основні результати впровадження, насамперед на Полтавщині, безполицевого обробітку ґрунту у сівозмінах на основі еколого-економічної позиції².

Як продемонстрував історіографічний аналіз, на пострадянському просторі активізувались розвідки з вивчення галузевої наукової думки в контексті соціально-економічних викликів епохи. В цьому розрізі постаті І.Є. Овсінського та його внеску у розвиток наукових основ ґрунтозахисного, органічного землеробства відведена значна увага. Жодна публікація, присвячена історії агрономії, безплужного обробітку ґрунту, сучасних систем землеробства, ресурсозберігаючих агротехнологій, культурі сої в Україні не обходиться без посилання на роботи новатора. Цьому сприяють перевидання його відомих праць, ініційовані громадськістю. Серед групи біографічних розвідок присвячених І.Є. Овсінському, в яких подаються раніше не відомі факти із життя дослідника, слід згадати роботи В.А. Вергунова³ та О.В. Корзун⁴, по-новому інтерпретується роль наукового співтовариства у сприйнятті позицій дослідника⁵. Незважаючи на більшу багатоплановість та змістовність узагальнень, об'єктивність підходів до вивчення наукового простору І.Є. Овсінського, його творчі пошуки відображено фрагментарно, а біографічні відомості часто спотворені. До цього часу не було систематизовано науковий доробок ученого.

У підрозділі 1.2. «Характеристика джерельної бази» наведено результати аналізу масиву історичних джерел, різних за походженням, інформативністю, змістом та характером. Її систематизовано в групи за видовим принципом: 1) неопубліковані документи та матеріали центральних, обласних архівів України і Російської Федерації; 2) збірники опублікованих документів і матеріалів; 3) наукові праці І.Є. Овсінського та інших учених з галузевого дослідництва; 4) періодичні видання; 5) біо-, бібліографічні й інші покажчики; 6) енциклопедичні та довідкові видання.

¹ Пономарев В. П. Агрономическая наука Бессарабии в 1812–1917 гг. Кишинев : «Штиинца», 1981. 95 с.

² Моргун Ф. Т. Обработка почвы и урожай. Москва : Колос, 1981. 288 с.

³ Вергунов В. А. Овсінський Іван Євгенович. *Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3 ч. Київ : Аграрна наука, 2018. Ч. 1. Творці та розбудовники (біографічні нариси).* С. 390–394; Вергунов В. А. Безплужна система обробітку ґрунту І.Є. Овсінського та її «полтавський слід». *Українські аграрні студії князя В. О. Кудашева.* Київ : Аграрна наука, 2018. С. 227–238.

⁴ Корзун О. В. Подільський вчений-агроном І.Є. Овсінський та його внесок у розвиток сільськогосподарської дослідної справи України. *Краєзнавство: історичний досвід та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (13-15 жовтня 2010 р.).* Вінниця, 2011. С. 104–105.; Корзун О. В. Становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі (кінець XIX – початок XX ст.). Київ, 2011. 252 с.

⁵ Чекрізов І. О. та ін. Полтавський варіант «системи землеробства Овсінського». *Збірник наукових праць Національного наукового центру "Інститут землеробства НААН".* 2006. Вип. 1–2. С. 59–67.

Найвагомішу групу джерел становлять документи: Центрального державного історичного архіву України у м. Київ (ЦДІАК України), Державного архіву Хмельницької області (ДАХМО) та Державного архіву Одеської області (ДАОО). Значна частина документів була залучена із архівних установ Російської Федерації: Російський державний історичний архів (РГИА), Державний архів Архангельської області (ГААО), Державний архів Іркутської області (ГАИО).

Головне підґрунтя джерельної бази формують офіційні документи органів державної влади, що дає змогу відтворити особливості національної політики щодо польського населення Правобережжя, до якого належав І.Є. Овсінський (Ф. 442 ЦДІАК України). Взаємодія дослідника із галузевими державними виконавчими органами щодо відкриття помологічної дослідної станції, дозволу на друк праць вченого подано у фондах Ф. 398 та 776 РГИА. Метричні книги, записи яких дозволяють відтворити основні віхи життя новатора та його родини, опрацьовано у фондах 17 та 685 ДАХМО. Участь дослідника у революційному русі ХІХ ст., слідчі справи, рапорти співробітників поліції про гласний та негласний нагляд за ним представлено у фондах: Ф. 301, 419 ЦДІАК України, Ф. 281, 292 ДАХМО, Ф. 37, 383, 1323 ГААО, Ф. 91 ГАИО. Період навчання у Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії та Новоросійському університеті реконструювався за документами фондів: Ф. 319 ДАХМО та Ф. 45 ДАОО. Цінна інформація, що відображає розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Подільській губернії та внеску у цей процес І.Є. Овсінського, репрезентована у документах фонду Ф. 233 ДАХМО.

До опублікованих джерел відносимо збірники нормативно-правових актів, присвячені різним аспектам внутрішньої та зовнішньої політики Російської імперії. Видання Департаменту землеробства, журнали засідань земських органів, огляди, звіти губернатора Подільської губернії, галузевих товариств, у яких відображені основні тенденції розвитку сільськогосподарської дослідної справи в країні та регіоні допомогли вибудувати контекстову біографію І.Є. Овсінського. Важливим інформативним ресурсом стали «Праці», «Щоденники» з'їздів, присвячені актуальним питанням науки, сільського господарства, організації вітчизняної галузевої дослідної справи; звіти сільськогосподарських науково-дослідних установ та навчальних закладів, на базі яких проводились випробовування концепції новатора.

Складовою джерельної бази є оригінальні праці І.Є. Овсінського, більшість з яких опубліковано у журналі «Rolnik i Hodowca». У фондах наукових бібліотек України та Республіки Польща нами виявлено та опрацьовано 6 книг та брошур, 23 статті російською та польською мовами за авторства новатора, значна частина із яких вводиться у науковий обіг вперше. Суттєвим доповненням у процесі дослідження стали наукові праці П.Ф. Баракова, С.М. Богданова, П.В. Будріна, О.О. Ізмаїльського, П.А. Костичева, В.О. Кудашева, І.О. Стебута та ін.

Враховуючи розголос, який отримали праці І.Є. Овсінського серед тогочасної фахової спільноти, нами опрацьовано 33 (за назвами) вітчизняних і зарубіжних періодичних видання та відтворено бібліографію наукових праць, присвячених досліднику та його роботам, що дозволило сформувати цілісну картину реакції

сучасників на ідеї новатора. Певну допомогу у цій роботі надали матеріали численних бібліографічних покажчиків галузевої літератури та довідкових видань.

У підрозділі 1.3. «*Методологічні засади дослідження*» обґрунтовано методологічні основи наукового пошуку.

Дисертаційна робота базується на загальних принципах історизму, об'єктивності, системності, всебічності, спадкоємності (наступності) тощо. Під час дослідження використано методи історичного пізнання: історико-генетичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний, принципи просопографії та персоніфікації, що дозволило визначити внесок вченого у розвиток галузевого дослідництва. Для конструювання наукової біографії вченого особливого значення набув біографічний метод, що дозволив вийти на багаторівневе розуміння процесу інтерпретації життєвого та творчого шляху новатора: від особистісного, професійного до ситуаційно-оточуючого рівнів. Міждисциплінарний підхід реалізовано через використання методу мережевого аналізу, який дозволяє змоделювати «мережу» зв'язків та відтворити інтелектуальний простір вченого. Антропологічний підхід має ключове значення для нашого дослідження, адже дав можливість розкрити зміст і сутність науки через призму світоглядного портрету науковця, мотиваційної сторони творчості вченого. У процесі проведення дослідження також застосовували методи історіографічного, термінологічного, джерелознавчого, архівознавчого та контент-аналізу.

У другому розділі дисертації «**Життєвий і творчий шлях І.Є. Овсінського**» охарактеризовано передумови формування його наукового світогляду, професійної орієнтації, виділено основні етапи дослідницької діяльності.

У підрозділі 2.1. «*Становлення і розвиток вітчизняної агрономії*» узагальнено основні тенденції еволюції галузевої наукової думки, пріоритетні наукові розробки вчених-аграріїв, ідеї яких формували науковий світогляд І.Є. Овсінського.

Визначено, що генеза агрономії залежала від суспільно-політичних, соціально-економічних, загальнонаукових, інституціональних, технологічних, теоретико-методологічних чинників. У другій половині XVIII – на початку XIX ст. для українських земель був характерний провінційний характер аграрних процесів, а державна політика відзначалась обмежувальним впливом. Водночас, за європейськими мірками, продуктивність галузі залишалася відсталою, що зумовлювало розвиток кріпацтва. Екстенсивні методи ведення землеробської діяльності, що проявлялось у зерно-паровій системі землеробства із пануванням на основних польових масивах трипільних сівозмін з усіма їхніми недоліками, все більше сприяли встановленню залежності від незначних коливань погодних умов та нездатності протистояти навіть короткочасним посухам. У цей період активно розробляються системи землеробства, де наукового обґрунтування отримали проблеми багатопільної сівозміни, обробітку ґрунту та удобрення. До цих питань долучились А.Т. Болотов, І.М. Комов, А.В. Советов, А.Н. Енгельгардт.

Після скасування кріпосного права прискорився перехід до інтенсивних методів господарювання. Цьому сприяли теоретичні напрацювання А. Теєра про роль гумусу в землеробстві, на зміну їй прийшла теорія Ю. Лібіха про мінеральне живлення рослин та азотна теорія добрив Ж. Буссенго. Великий внесок у розвиток

агрономічної науки належить Д.І. Менделєєву. Він закликав застосовувати добрива і використовувати поживні речовин підорних шарів ґрунту шляхом глибокої оранки. І.А. Стебут у своїх працях систематизував досвід обробітку польових культур, описав агротехніку, а також узагальнив досвід обробітку, вапнування й гіпсування ґрунтів і лісомеліорації. Особливо активно розвивається наукова школа ґрунтознавців (В.В. Докучаєв, П.А. Костичев, О.О. Ізмаїльський), праці яких мали особливий вплив на І.Є. Овсінського. Розвиток землеробської науки найтіснішим чином пов'язаний з ім'ям фізіолога, ботаніка й агронома К.А. Тімірязєва. Наукове обґрунтування сидерації здійснив П.В. Будрін. Значним поштовхом до активного використання бобових культур стали роботи С.М. Виноградського.

У підрозділі 2.2. *«Особливості становища польського населення Правобережжя у другій половині XIX – початку XX століть»* визначено умови формування особистості І.Є. Овсінського як представника польської національної спільноти.

З'ясовано, що політика царської влади щодо поляків у регіоні спрямовувалась на деполонізацію краю та носила репресивний і русифікаторський характер. Суть її полягала у зменшенні їхнього впливу в різних сферах життя: наступ на польське землеволодіння, політичні права, обмеження у галузі культури, мови, релігії. Однак розвиток капіталізму дозволив великим польським землевласникам утримати міцні економічні позиції. Водночас, значну частину населення Правобережжя (понад 50 тис. осіб) становила безземельна або малоземельна шляхта польського походження, до якої належав І.Є. Овсінський. Цей прошарок суспільства історично був пов'язаний із господарським функціонуванням латифундій, продовжував обслуговувати великі сільськогосподарські підприємства, впроваджуючи новітні прийоми господарювання, та активно долучився до революційного руху.

У підрозділі 2.3. *«Формування наукового світогляду, етапи дослідницької діяльності І.Є. Овсінського»* нами розкрито найважливіші події у житті дослідника, які вплинули на становлення його творчих пошуків.

Ґрунтуючись на даних архівних документів, з'ясовано, що Іван-Матвій Євгенович Овсінський (Jan Owsinski) народився 27 січня 1855 р. у с. Кальна Деражня Летичівського повіту Подільської губернії у родині дворянина польського походження.

Встановлено, що науковий поступ майбутнього дослідника базувався на накопичених знаннях на всіх етапах його навчальної, суспільної та професійної діяльності. Непересічні здібності майбутній вчений демонстрував під час навчання у Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії впродовж 1869–1874 рр. (зарахований одразу до 3-го класу, був відзначений за результатами іспитів похвальними листами та цінними подарунками, отримав право на репетиторство). Однак сімейні обставини змусили його передчасно припинити навчання, не отримавши атестата. Це не завадило йому бути зарахованим до числа слухачів історико-філологічного відділення Новоросійського університету. Однак за зберігання забороненої літератури революційного змісту у 1875 р. був ув'язнений строком на 4 місяці, згодом перебував під негласним поліцейним наглядом.

З'ясовано, що з II половини 70-х рр. І.Є. Овсінський починає свою дослідницьку діяльність, практикуючи у родинному маєтку та у господарстві

поміщика Д.І. Матусевича в Балтському повіті Подільської губернії. Творчо співпрацює з редакцією польського видання «Gazeta Rolnicza», готуючи на його замовлення статистичні описи маєтків.

Звинувачення у написанні, зберіганні і розповсюдженні творів і символів польського національно-визвольного руху стало приводом для другого арешту І.Є. Овсінського у 1887 р. та заслання до Архангельської губернії строком на 5 років. Протягом цього періоду він продовжує дослідницьку та наукову діяльність, про що свідчить його заочна участь у роботі I Київського обласного сільськогосподарського з'їзду 1890 р., де було представлено основні положення його концепцій «Нова система землеробства» та «Економічний організм».

Після відбування заслання у 1893 р. дослідник здійснив подорож до Амурської області, де на території маньчжурських поселень ознайомився із культурою землеробства китайського та корейського населення. Отримавши дозвіл на повернення та проживання у Подільській губернії, у 1894 р. новатор розпочав інтродукцію ранніх сортів сої у межах регіону та популяризацію своїх теоретичних та практичних ідей розвитку сільського господарства.

1895–1909 рр. – найпродуктивніший період творчого життя вченого, коли вийшли друком більшість його праць. Він стає членом місцевих сільськогосподарських товариств, бере участь у галузевих форумах (III Київський обласний сільськогосподарський з'їзд, I з'їзд сільських господарів Подільської губернії, X з'їзд природознавців та лікарів) та виставках; пропагує свої ідеї, працюючи в Гриноутській нижчій сільськогосподарській школі, агрономом у маєтках Д.І. Матусевича, В.Ф. Казимира; закладає помологічний дослідний сад у власному маєтку та ініціює перетворення його на державну помологічну станцію. У ці роки влаштовує своє сімейне життя – був одружений та мав трьох дітей.

Скрутна фінансова ситуація, сімейні трагедії (хвороба доньки) призвели до передчасного завершення життя вченого. Датою його смерті вважаємо осінь 1909 р. на підставі даних, поданих у своїх публікаціях С.М. Богдановим та В.М. Васильєвим.

У третьому розділі дисертації **«Наукова спадщина І.Є. Овсінського»** систематизовано його творчий доробок, виділено та узагальнено пріоритетні наукові напрями. Зазначено, що теоретико-методологічну основу творчих пошуків дослідника склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-аграріїв.

У підрозділі 3.1. *«Вивчення питань ефективного ведення землеробства»* узагальнено наукові напрацювання І.Є. Овсінського із обґрунтування системи поверхневого обробітку ґрунту і смугово-рядкової сівби для всіх сільськогосподарських культур у сівозмінах при використанні сільськогосподарських машин авторської конструкції. Зазначено, що в розв'язанні даної проблеми значний внесок на той час зробили: Д.І. Менделєєв, І.О. Стебут, П.А. Костичев, В.О. Кудашев, О.О. Ізмаїльський, О.П. Карпінський, А. Розенберг-Липинський та ін.

Концепція вченого під назвою «Нова система землеробства» (1898 р.) включала в себе комплексне та своєчасне застосування низки агротехнічних прийомів, спрямованих нормалізувати водно-повітряний баланс ґрунту, аби запобігти його пересушенню та перезволоженню. Вона складалась з двох частин:

підготовка землі до сівби та сівба із доглядом за рослинами. Ключова позиція системи – безполицевий обробіток ґрунту не глибше 5–6 см, регулярне розпушування верхнього шару багатокорпусними лушпильниками або боронами та культиваторами із плоскорізними робочими органами, пояснюючи це необхідністю збереження на поверхні перегнійного шару, який задіяний у водному, повітряному та поживному режимі ґрунту, та зниженні його ерозійних процесів. І.Є. Овсінський сповідував ідею відмови від синтетичних добрив, пояснюючи це самовідновленням ґрунту при правильній обробці, коли не порушені природні нитрифікаційні процеси, а головним матеріалом утворення перегною є коріння та залишки рослин при безпосередній участі мікроорганізмів та ґрунтової фауни. Важливим аспектом системи стало аргументування використання сівозмін у землеробській практиці, де обов'язковим було чергування культур із глибокою та мілкою кореневою системою, впровадження бобових культур.

Окремим положенням «системи Овсінського» є застосування смугово-рядкового посіву (смуги 30 см на 2-6 рядків залежно від рослини на відстані 30 см), дотримуючись певної густоти, що мало забезпечувати, з одного боку, боротьбу за існування між рослинами, але маючи достатньо простору, живлення та світла, протидіяло куццюванню та досягала рівномірності їх розвитку. Обґрунтовано практичну значущість цієї системи для протидії забур'яненню, втраті вологи, ресурсозбереження, підвищення урожайності, родючості ґрунту, резистентності рослин.

Встановлено, що дослідник особливу увагу зосередив на удосконаленні сільськогосподарських машин (3-лемешевий плуг конструкції Р. Рансона, сівалка), розробив культиватор авторської конструкції, який за його кресленнями виготовляв лише завод землеробських машин і знарядь товариства «Копп» в м. Олександрії Катеринославської губернії. Визначено, що торговий агент Д.К. Калениченко користувався напрацюваннями дослідника, додаючи власні редакційні правки та коментарі у передруках його праць з метою продажу фальсифікату під назвою «культиватор «Урожай», що суттєво вплинуло на репутацію І.Є. Овсінського серед професійних кіл.

З'ясовано, із цієї тематики дослідником було випущено монографію, яка отримала 7 перевидань (Варшава, 1899, 1902; Вільна, 1899, 1900; Київ, 1899, Москва 1909, 1911) та 9 статей. Редактором першого видання став відомий польський мислитель Ю.Л. Охорович. Доведено, що тогочасне наукове співтовариство активно відреагувало на появу «Нової системи землеробства», що проявилось у численних обговореннях на засіданнях галузевих товариств, публікаціях на сторінках фахової періодики, організації дослідів із перевірки основних положень концепції. Визначено, що через низку причин (негативні результати дослідів під час перевірки, спричинені недосконалою методикою їх організації; упереджене ставлення до постаті дослідника через його статус «політично неблагонадійної особи», відсутність фахової академічної освіти тощо) комплекс запропонованих І.Є. Овсінським агротехнічних прийомів офіційними науковими колами був не визнаний, що певним чином загальмувало розвиток ґрунтозахисного, органічного землеробства на українських землях.

У підрозділі 3.2. «Інтродукція ранніх сортів сої» узагальнено внесок І.Є. Овсінського у розвиток практичних аспектів інтродукції скоростиглих сортів цієї сільськогосподарської культури. З'ясовано, що до вивчення проблеми поширення культури сої на європейському континенті долучились зарубіжні (Ф. Ф. фон Зібельд, Д. Цуккаріні, Ф. Габерландт, А.Л. Семполовський) та вітчизняні вчені (М. Дімітрієвич, І.Г. Подоба, В.П. Гіляранський).

Встановлено, що дослідник привіз зразки ранніх сортів сої (чорної та бурої (коричневої) із своєї подорожі Приамурським краєм та провів їх інтродукцію на території Подільської губернії. У цих умовах ранній сорт сої чорної був більш урожайний, однак мав вегетаційний період 107-110 днів, тоді як бурої – 100, що було рекордним для ґрунтово-кліматичних умов регіону. Він встановив, що в умовах Галичини ці ж сорти достигали за 118 днів. Дослідник описав агротехніку культури, в основі якої була «Нова система землеробства», вказав схеми сівозмін, дати сіви, надав характеристику ґрунтів, на яких вирощуються його сорти. Для випробування ефективності культивування сої новатором було ініційовано проведення колективних дослідів у західних губерніях Російської імперії, в результаті яких були напрацьовані рекомендації щодо ґрунтово-кліматичних умов та агротехнічних прийомів вирощування культури. Свої наукові та практичні напрацювання вчений виклав у брошурі «Рання соя», яка тричі перевидавалась (Київ, 1898, 1901; Санкт-Петербург, 1899) та у 7 статтях у фахових часописах.

Доведено, що інтродуковані І.Є. Овсінським сорти вивчались фахівцями вітчизняних та зарубіжних сільськогосподарських науково-дослідних установ (у Франції – Практична сільськогосподарська школа Труа-Круа в Бретані, у Німеччині – Сільськогосподарська академія у Гогенхаймі, в Австро-Угорщині – дослідне поле маєтку «Вальдхоф» під Амштеттенем), а відомі насінневі фірми Гааге та Шмідт, Вільморен-Андрію сприяли їх поширенню на німецькому та французькому аграрних ринках. Встановлено, що сорт «Рання чорна з Поділля» (Soja noir de Podolie) увійшов вже у 1918 р. до офіційного сортименту сої на французьких землях та став вихідним матеріалом для створення у 1909 р. Вінконсінською сільськогосподарською дослідною станцією (США) сорту «Вісконсін Блек» №25468 і мав строк дозрівання 100 днів.

У підрозділі 3.3. «Дослідження технологічних процесів вирощування плодових культур» узагальнено наукові пошуки ученого із розроблення ефективних агротехнічних прийомів у садівництві. Зазначено, що значний внесок у цьому напрямі зробили М. Гоше, В.В. Пашкевич, П.Г. Шитт, Л.Т. Лучинський, Ю.Р. Ланцький, Л.П. Самиренко, подільські фахівці – А.Є. Гагарін, О.О. Шміт, Я.Й. Немец, А.К. Станкевич.

З'ясовано, що промислове садівництво подільського регіону, незважаючи на сприятливі умови для розвитку (природно-кліматичні умови, розвинена транспортна мережа, економічно-вигідне розташування (прикордонний регіон), через низку соціально-політичних причин до початку ХХ ст. знаходилось на етапі становлення, що вимагало проведення суттєвих заходів з боку державної та місцевої влади, об'єднання зусиль громадськості щодо організації плодкових розсадників, поширення наукових знань щодо ефективного ведення галузі.

Згідно з архівними документами встановлено, що у 1899 р. І.Є. Овсінський заклав помологічний сад площею 17 дес. у власному маєтку в с. Кальна Деражня Летичівського повіту Подільської губернії, де впродовж 10 років проводив досліди із акліматизацією закордонних сортів плодових дерев, показові досліди щодо ефективності формування штучних крон плодових дерев. Загальна кількість досліджуваних сортів складала 200 найменувань яблуні, груші, сливи, черешні, вишні, абрикоса, персика та навіть солодких каштанів. І.Є. Овсінський всебічно вивчав зібрані ним сорти, зокрема досліджував, як вони реагують на інші умови освітлення, зволоження, ґрунтові умови, стійкість проти шкідників і хвороб, смакові та товарні якості плодів.

Його рекомендації були покладені в основу першого офіційно розробленого сортименту плодових культур для ґрунтово-кліматичних умов подільського краю. Виходячи із проблем галузі, І.Є. Овсінський своєю місією вважав просвітництво серед місцевого населення щодо технологій вирощування різних сортів, догляду за садом, переробки фруктів. Щороку новатор проводив показові заняття із висаджування, пересаджування, розмноження плодових дерев, щеплення, боротьби із шкідниками саду для учнів церковнопарафіяльних шкіл Летичівського повіту та місцевих господарів.

Розуміючи проблеми галузі та володіючи обмеженими ресурсами для розширення просвітительської та дослідницької діяльності, І.Є. Овсінський у 1909 р. обґрунтував перед Департаментом землеробства та місцевими земськими органами проект організації помологічної станції для потреб Подільської губернії, основою якої мав стати його дослідний сад. Встановлено, що, незважаючи на схвальні відгуки та рекомендації з боку спеціалістів та громадськості, місцева влада відмовила йому у підтримці. Доведено, що причинами цього були, з одного боку, особливості функціонування т. зв. «спрощеного земства», яке діяло на Правобережжі впродовж 1904–1911 рр., структурування організації сільськогосподарської дослідної справи в Російській імперії до прийняття закону «Про деякі заходи із облаштування і утримання сільськогосподарських дослідних станцій» (1912), за яким земські органи визначались головними в процесі організації такого типу, а з іншого – передчасна смерть дослідника та відсутність послідовників його починань.

Зазначено, що результати наукових пошуків новатором було оформлено у концепцію «Нова система садівництва», що була видана монографією (Варшава, 1906), в яку увійшли матеріали із брошури «Місце під сад» (Варшава, 1897) та статті, опубліковані у попередні роки. У своїй діяльності дослідник ставив за мету розробити такі принципи ведення садівничої справи, які б дозволили скоротити строки окупності витрат, що дозволило б займатися промисловим садівництвом дрібним господарям. Першочергово вчений доводив ефективність насаджень плодових культур на карликових та напівкарликових підщепах («карликові сади»), чим стимулюється плодоношення дерева. Наполягав на обов'язковому формуванні крони, де перевагу надавав чашоподібній формі (ще називав її французькою).

Значну увагу вчений приділив науковому обґрунтуванню використання стланцевих форм плодових культур («горизонтальні сади»). Дослідник доводив

ефективність застосування принципів північного садівництва на прикладі садів, що стеляться по поверхні землі, які вимерзли взимку менше ніж карликові підщепи, завдяки їх утепленню природними чи штучними матеріалами. Те саме він пропонував і в посушливі періоди. До переваг такої організації саду вчений відносив швидкі, високі та регулярні урожаї, зручність при догляді, покращення смакових якостей плодів, вирощування плодових рослин та сортів, які зазвичай культивувались у тепліших кліматичних умовах, ніж Подільська губернія. Розмноження рекомендувалось проводити вегетативним методом, шляхом прикопуванням бокових пагонів, а згодом, після їх укорінення, здійснювати пересаджування, яке проводилось за конкретно розробленою технологією. Особлива увага дослідником була приділена вибору місця під сад. Порівнюючи традиції садівництва на півдні та півночі, Далекому Сході Російської імперії, дослідник доводив, що найефективнішим місцем розташування для плодових насаджень були височини, в яких не затримується вологе нічне повітря, а циркуляція повітряних мас дає можливість гарно розвиватися деревам, однак, за умови наявності природніх або штучних бар'єрів із північної, північно-західної та північно-східної сторін.

У підрозділі 3.4. *«Напрацювання І.Є. Овсінського щодо впровадження основ кооперативного солідаризму в сільському господарстві»* проаналізовано наукові пошуки вченого, спрямовані на покращення соціально-економічних проблем галузі. Зазначено, що теоретичну основу в розв'язання даної проблеми заклали Л. Brentano, Ш. Жид, Л. Буржуа, значний внесок зробили О.М. Миклашевський, М.І. Туган-Барановський, П.Б. Струве, В.Я. Железнов, Т.І. Осадчий, С.М. Булгаков, М.М. Соболев, В.А. Косинський.

Доведено, що вперше свої аналітичні здібності щодо економічних процесів І.Є. Овсінський продемонстрував на сторінках праці, присвяченій характеристиці великого маєтку Ластівці-Ісаківці Кам'янецького повіту Подільської губернії у 1886 р., де дослідник запропонував план покращення прибутковості цього підприємства.

Встановлено, що новатор провів аналіз причин перманентної кризи галузі та розробив модель сталого економічного розвитку шляхом створення так званого «Економічного організму», що базувався на принципах кооперативного солідаризму. Під «економічними організаціями» автор розумів союзи виробників, як одночасно виготовляють і споживають, тим самим задовольняючи свої потреби в продуктах сільського господарства та промисловості. У такому конгломераті виробники самозахищені від коливань цін на зовнішніх ринках, а грошовий обіг стає вторинним, що вирішувало питання заборгованості по оплаті податків, які виникали у дрібних селянських господарств. Зразком для такої організації слугували споживчі товариства західного зразку, які не тільки мали нарощувати склади товарів, але й невпинно прагнули до виробництва потрібних товарів на власних підприємствах. Вченим було розроблено статут таких об'єднань, які діяли за принципом акціонерних товариств, та детально охарактеризовано соціальну складову концепції. Він стояв на позиції, що тільки укрупнення сільськогосподарських підприємств може привести до сталого економічного

розвитку. Адже у великих господарствах повною мірою нарощується машинно-тракторний парк, застосовується розподіл праці, а диверсифікація виробництва сприятиме зростанню попиту на кваліфіковані трудові ресурси. Кінцевою метою перетворень дослідник вбачав у побудові світової кооперативної економіки на основі солідаризму, що в глобальному вимірі набувало ідеологічного звучання.

З'ясовано, що новаторські ідеї дослідника були сприйняті з боку громадськості скептично та охарактеризовані як утопічні. Водночас державні органи цензури заборонили на певний час друк та переклад робіт дослідника із цієї тематики. Загалом, нами віднайдено та проаналізовано напрацювання новатора з цього напрямку вміщені на сторінках 6 статей та брошури («Економічний організм», Варшава, 1897).

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що історіографія діяльності І.Є. Овсінського в контексті розвитку сільськогосподарської дослідної справи кінця XIX – початку XX ст. репрезентована низкою публікацій, у яких, однак, заявлена тема висвітлюється фрагментарно. Визначено, що політико-ідеологічні, суспільно-політичні, соціально-економічні, загальнонаукові та теоретико-методологічні чинники вплинули на відображення позицій дослідників, що спонукало до застосування хронологічного підходу щодо аналізу історіографічної спадщини. Відсутність системного та комплексного дослідження із названої проблеми ставить на перший план опрацювання історичних джерел як основи для вивчення історії вітчизняного галузевого дослідництва.

Відтворення життєвого і творчого шляху І.Є. Овсінського, визначення його внеску у розвиток аграрної наукової думки ґрунтується на використанні документального масиву, що складається з опублікованих і неопублікованих документів і матеріалів 16 фондів 2 центральних та 4 обласних державних архівів України та Російської Федерації. До наукового обігу було вперше залучено низку архівних матеріалів і друкованих першоджерел, що уможливило визначення напрямів дисертаційного дослідження: умови формування наукового світогляду І.Є. Овсінського; його суспільна, дослідницька та наукова діяльність; аналіз наукових пошуків вченого в контексті еволюції наукового забезпечення сільського господарства України наприкінці XIX – початку XX століття. Проаналізовано нормативно-правові акти центральних та місцевих органів влади, галузевих відомств, протоколи засідань, звіти про роботу науково-дослідних установ та громадських об'єднань, форумів, навчальних закладів, рапорти поліцейних органів, листування, накази, списки членів загальних та місцевих сільськогосподарських товариств, співробітників галузевих науково-дослідних колективів, що дозволило відтворити загальну картину діяльності дослідника. Основою у вивченні питання стало використання опублікованих праць новатора та інших вчених-аграріїв зазначеного періоду та наступних років. Суттєвим доповненням при формуванні цілісної картини еволюції галузевого дослідництва стали матеріали періодичних видань, довідників, біо- та бібліографічних покажчиків. У поданому дослідженні

комплексно використано загальнонаукові, міждисциплінарні та історичні методи, застосування яких надало можливість осмислити репрезентативну джерельну базу та історіографічні студії, всебічно та неупереджено реконструювати діяльність І.Є. Овсінського в контексті розвитку сільськогосподарського дослідництва на теренах України у вказаний період.

2. Системний аналіз напрацювань з агрономічних питань вчених XIX ст. дозволив окреслити загально наукові чинники формування світогляду І.Є. Овсінського. У процесі виконання дисертаційного дослідження виявлено, що наукові розробки дослідника базувались на творчому перепрочитанні теоретичних та практичних здобутків попередників: А. Теєра, Ю. Лібіха, Ж. Буссенго, А. Розенберг-Липинського, А.Т. Болотова, І.М. Комова, А.В. Советова, А.Н. Енгельгардта, Д.І. Менделєєва, І.О. Стебута, К.А. Тімірязєва, В.В. Докучаєва, П.А. Костичева, В.О. Кудашева, О.О. Ізмаїльського та ін.

3. Охарактеризовано національну політику Російської імперії на Правобережжі у другій половині XIX століття щодо польського населення як дискримінаційну, що була спрямована на зменшення впливу цієї національної меншини на всі сфери тогочасного життя у регіоні. Встановлено, що особливості економіко-соціального становища польської спільноти заклали вектор професійної орієнтації І.Є. Овсінського у бік агрономії.

4. Узагальнивши визначальні тенденції, що вплинули на формування, становлення та утвердження особистості І.Є. Овсінського, виділено та проаналізовано періоди його життєвого і творчого шляху, що дало змогу хронологічно відслідкувати та розкрити найважливіші події у житті дослідника та еволюцію його професійного поступу. Для демаркації виділених періодів використано, перш за все, форми та напрями діяльності, здобутки вченого.

I період (1855–1875 рр.) – становлення особистості дослідника. Народився у дворянській родині польського землевласника Летичівського повіту Подільської губернії. Навчання в Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії. Вступив до Новоросійського університету на історико-філологічне відділення. Переслідувався за розповсюдження забороненої літератури політичного змісту. Арешт та ув'язнення у Летичівській в'язниці.

II період (1875–1887 рр.) – початок дослідницької та професійної діяльності. Працюючи у власному господарстві, агрономом у великих поміщицьких маєтках, експериментував щодо агротехнічних прийомів у землеробстві. Займався посередницькою діяльністю із продажу маєтків. Знаходиться під негласним поліцейним наглядом.

III період (1887–1895 рр.) – формування концепції «Нова система землеробства», моделі виходу з економічної кризи «Економічний організм». Арешт та звинувачення у зберіганні, написанні та розповсюдженні творів та символів польського національно-визвольного руху. Заслання до Архангельської губернії. Презентація своїх концепцій серед наукової та професійної спільноти. Ознайомлення з далекосхідною культурою землеробства. Повернення до Подільської губернії. Початок дослідів із інтродукцією сої.

IV період (1895–1909 рр.) – активна популяризація наукових основ ведення сільського господарства, участь в організації низки показових та колективних дослідів для перевірки власних теоретичних та практичних напрацювань, роботі місцевих галузевих товариств, з’їздів, виставок. Дослідницька діяльність у галузі садівництва. Створення приватної науково-дослідної установи у форматі помологічного саду, ініціювання перетворення його на державну помологічну станцію місцевого значення.

Уточнено окремі біографічні дані вченого (дата народження та смерті, навчання, заслання), спростовано міфи, пов’язані із постаттю дослідника (російське походження, навчання за кордоном, проживання та подорож Китаєм).

5. Аналіз наукових здобутків І.Є. Овсінського засвідчив, що він є автором багатьох теоретичних та практичних напрацювань, які отримали подальше розроблення в аграрній науці та знайшли своє застосування у сільському господарстві. Наукова спадщина вченого є різноплановою за тематичним спрямуванням, що дає підстави вважати його видатним українським вченим польського походження, адже більшість свого життя він провів на території українських земель, ідентифікуючи себе з польським народом.

Основні складові його творчого доробку включають вивчення агротехнічних прийомів у землеробстві та конструювання сільськогосподарських машин для ефективного їх застосування; інтродукції ранніх сортів сої; технологічних процесів вирощування плодкових культур; моделей економічного розвитку галузі. Хронологічний аналіз наукової спадщини вченого дав можливість визначити, що найбільший сплеск його публікаційної активності припадає на 1897–1902 рр.

Комплексне вивчення його праць, присвячених «Новій системі землеробства», дало змогу стверджувати, що розроблена в них концепція агротехнічних прийомів, головною ціллю яких було досягнення сталих урожаїв при мінімізації впливу на рослину та ґрунт, відповідає основним принципам сучасного безплужного, ґрунтозахисного, ресурсозберігаючого самовідновлюваного землеробства. Визначено внесок новатора у становлення вітчизняного ґрунтозахисного енергозберігаючого машинобудування. Основні результати досліджень, відпрацьовані у польових дослідах та висвітлені у цих наукових працях І.Є. Овсінського, нині вважаються класичними з напрямку органічного землеробства не лише вітчизняної, але й світової аграрної науки та сільськогосподарської дослідної справи.

На прикладі аналізу ключових елементів творчої долі І.Є. Овсінського визначено механізми взаємовпливу держави, громадськості та індивідуума у становленні наукового маркетингу вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи Російської імперії кінця XIX – початку XX століття. Доведено, що активна популяризація своїх наукових пошуків шляхом розширення читацької аудиторії через багатонакладні видання та перевидання; перекладу основних своїх праць російською мовою, домінуючою у країні; залучення різних каналів поширення інформації про власні розробки завдяки участі у з’їздах, виставках, організації показових екскурсій та дослідів; домовленості із дистриб’юторами насіння та сільськогосподарської техніки дозволило І.Є. Овсінському викликати резонанс серед професійного співтовариства як на вітчизняному, так і на світовому ринку

аграрних виробників і дослідників галузевих питань. Водночас цензурні обмеження з боку державних органів, упереджене ставлення до персони новатора як «політично неблагонадійного», «фанатичного поляка»; загальні тенденції в розвитку аграрної науки; недосконалість та свідоме недотримання авторської методики при проведенні дослідів щодо перевірки окремих положень І.Є. Овсінського не дозволили увійти його ідеям до кола офіційно визнаних серед тогочасного наукового істеблїшменту, що певною мірою загальмувало розвиток ґрунтозберігаючих, еколого-економічних підходів у веденні сільського господарства.

6. Доведено пріоритет І.Є. Овсінського у дослідженні проблем інтродукції ранніх скоростиглих сортів сої. Вченим напрацьовано рекомендації щодо агротехнічних прийомів вирощування культури залежно від ґрунтового-кліматичних умов. Зазначено, що дослідник обґрунтував значення цієї культури у сівозмінах, процесі відновлення родючості ґрунту, розширенні кормової бази тваринництва та харчовому раціоні людини. Встановлено, що поява сорту «Рання чорна з Поділля» (*Soja noir de Podolie*) на німецьких та французьких аграрних ринках, вивчення його характеристик вітчизняними та зарубіжними фахівцями сприяло подальшим селекційним дослідженням цієї культури.

7. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що І.Є. Овсінський залишив оригінальні напрацювання з вирішення актуальних питань садівництва, а розроблені ним теоретичні та практичні аспекти в цьому напрямі відрізнялись новаторським характером. Він проводив комплексне вивчення акліматизованих ним закордонних сортів, визначаючи оптимальні умови освітлення, зволоження, резистентність до хвороб, смакові та товарні якості плодів; доводив ефективність вирощування садів на слаборослих (карликових) підщепах. Особливою оригінальністю відзначались творчі пошуки, присвячені науковому обґрунтуванню використання стланцевих форм плодових культур («горизонтальні сади»), тим самим вважаємо його одним із родоначальників досліджень цього питання в Україні.

Визначено внесок вченого у становлення помологічної дослідної справи на Поділлі. Його діяльність на базі власного помологічного саду сприяла поширенню наукових основ садівництва серед місцевого населення Подільської губернії, а дані його багаторічних дослідів дозволили сформуванню сортименту плодових культур для потреб краю.

8. Проаналізувавши напрацювання І.Є. Овсінського щодо впровадження основ кооперативного солідаризму в сільському господарстві в контексті розвитку економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст., визначено І.Є. Овсінського як основоположника цього напрямку в Україні. Розроблена ним концепція «Економічний організм», захищаючи принцип приватної власності, передбачала побудову такої моделі суспільно-економічних відносин, де були унормовані та врегульовані взаємини між діяльністю індивіда, суспільства (корпорація) і держави на засадах кооперування, що дозволяло протидіяти стихійності ринкових процесів та виходу із перманентної економічної кризи. Запропонована форма організації виробничих процесів сприяла тісному співробітництву між капіталом і працею, що підвищувало продуктивність останньої, гарантувало зміцнення національної економіки.

Список опублікованих праць за темою дослідження:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Корзун Д. Ю. Апробація «Нової системи землеробства» І. Є. Овсінського на Полтавському дослідному полі (1899–1903 pp.) *Історія науки і біографістика*. 2020. № 2. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2020-2/08.pdf>

2. Корзун Д. Ю. «Нова система землеробства» І. Є. Овсінського: сприйняття громадськістю (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Емінак*. 2020. № 4 (32) (жовтень-грудень). С. 253–262.

Стаття у зарубіжному науковому виданні

3. Корзун Д. Ю. Репресивна політика Російської імперії щодо агронома-новатора, І. Є. Овсінського (1856–1910). *Evropský filozofický a historický diskurz*. 2020. Vol. 6. Issue 4. S. 31–37.

Опубліковані праці апробаційного характеру

4. Корзун Д. Ю. Презентація «Нової системи землеробства» І. Є. Овсінського на сторінках польськокомовної фахової преси кінця ХІХ ст. *Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали XV Всеукр. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграрних наук Вольфа Мойсея Михайловича (1880–1933), Осмака Кирила Івановича (1890–1960), академіка НАН України та НААН Созінова Олексія Олексійовича (1930–2018)*, Київ, 15 трав. 2020 р. / НААН, ННСГБ; уклад. : Вергунов В. А., Анненкова Н. Г. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 238–240.

5. Корзун Д. Ю. Апробація «Нової системи землеробства» І. Є. Овсінського на Плотянській сільськогосподарській станції князя П. П. Трубецького. *Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference*. Munich, Germany. 19–21 July 2020. Munich : MDPC Publishing. P. 305–307. URL: <https://sci-conf.com.ua>.

6. Корзун Д. Ю. Сприйняття ідей І. Є. Овсінського через призму діяльності Київського товариства сільського господарства. *Шістнадцяті наукові читання, присвячені діяльності О.П. Бородіна (1848–1898)*, (14 жовтня 2020 р., м. Київ). Київ, 2020. С. 46–52.

7. Корзун Д. Ю. Творча спадщина І. Є. Овсінського через призму сучасних проблем розвитку України. *Economic and Social-Focused Issues of Modern World. Conference Proceedings of the 3-nd International Scientific Conference* (November 17 – 18, 2020, Bratislava, Slovak Republic). Bratislava : The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020. P. 232–235.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Корзун Д. Ю. Життєвий і творчий шлях І. Є. Овсінського: історіографічний дискурс (дорадянський період). *Virtus: scientific Journal*. 2020. № 45 (June). P. 202–205.

АНОТАЦІЯ

Корзун Д. Ю. «Діяльність І.Є. Овсінського в контексті розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи наприкінці ХІХ – початку ХХ століття». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07. – історія науки й техніки. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, Київ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню життєвого і творчого шляху відомого українського вченого польського походження І.Є. Овсінського (1855–1909), (пол. Jan Owsiniński), вибудовуванню його наукової біографії та окресленню внеску дослідника у наукове забезпечення сільського господарства українських земель у відповідний період. Запропоновано періодизацію життя новатора. Висвітлено умови та основні чинники формування його наукового світогляду. Здійснено аналіз і систематизацію наукової спадщини вченого. Визначено напрями його наукових пошуків, які включають вивчення агротехнічних прийомів у землеробстві та конструювання сільськогосподарських машин для ефективного їх застосування; інтродукції ранніх сортів сої; технологічних процесів вирощування плодкових культур; моделей економічного розвитку галузі. Запроваджено до наукового обігу низку невідомих публікацій вченого, архівних матеріалів, на основі яких уточнено його окремі біографічні дані. Визначено внесок новатора у становлення вітчизняного ґрунтозахисного, самовідновлюваного, органічного землеробства. Доведено пріоритет І.Є. Овсінського у дослідженні проблем інтродукції ранніх скоростиглих сортів сої, науковому обґрунтуванні використання стланцевих форм плодкових культур, впровадженні основ кооперативного солідаризму в сільському господарстві.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарська дослідна справа, органічне землеробство, ґрунтозахисне землеробство, культиватор, соя, садівництво, солідаризм, Іван Євгенович Овсінський.

АННОТАЦИЯ

Корзун Д. Ю. «Деятельность И.Е. Овсинского в контексте развития отечественного сельскохозяйственного опытного дела в конце ХІХ – начале ХХ вв.» – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники – Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН, Киев, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию жизненного и творческого пути известного украинского ученого польского происхождения И.Е. Овсинского (1855–1909), (польск. Jan Owsiniński), конструированию его научной биографии и определение вклада исследователя в научное обеспечение сельского хозяйства украинских земель в соответствующий период. Представлена периодизация жизни новатора. Выделены условия и основные факторы, способствующие становлению его научного мировоззрения. Осуществлены анализ и систематизация научного наследия ученого. Определены направления его

научных поисков, которые включают изучение агротехнических приемов в сельском хозяйстве и конструирование сельскохозяйственных машин для эффективного их применения; интродукции ранних сортов сои; технологических процессов выращивания плодовых культур; моделей экономического развития отрасли. Введен в научный оборот ряд неизвестных публикаций ученого, архивных материалов, на основе которых уточнены его отдельные биографические данные. Определен вклад новатора в становление отечественного почвозащитного, самовосстанавливающегося, органического земледелия. Доказано приоритет И.Е. Овсинского в исследовании проблем интродукции ранних скороспелых сортов сои, научном обосновании использования стланцевых форм плодовых культур, внедрении основ кооперативного солидаризма в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственное опытное дело, органическое земледелие, почвозащитное земледелие, культиватор, соя, садоводство, солидаризм. Иван Евгеньевич Овсинский.

ANNOTATION

Korzun D. Yu. «I.Ye. Ovsinsky's activity in the context of development of domestic agricultural research in the late XIX – early XX century". - Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences in specialty 07.00.07 – History of Science and Technique. – National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021

The thesis provides a comprehensive study of the life and creative path of the famous Ukrainian scientist of the Polish origin I.Ye. Ovsinsky (1855–1909), (in Polish – Jan Owsinski), drawing up his scientific biography and defining his contribution into the scientific support of agriculture of the Ukrainian territory in the corresponding period.

It is established that the historiography of I.Ye. Ovsinsky's activity in the context of the development of Agricultural Research in the late XIX – early XX centuries is represented by a number of publications, in which, however, the topic under consideration is covered only partially. The lack of a systematic and comprehensive study on this problem calls for the development of historical sources as a basis for studying the history of domestic industry research.

Reproduction of the life and creative path of I.Ye. Ovsinsky, determining his contribution to the development of agrarian scientific thought is based on the use of a documentary array of published and unpublished documents and materials of 16 funds of 2 central and 4 regional state archives of Ukraine and the Russian Federation. The basis for studying the issue were the published works of the innovator and other agricultural scientists of the specified period and subsequent years. Materials of periodicals, reference books, bio- and bibliographic reference books have become a significant contribution to the formation of a complete picture of the evolution of Industry Research. The presented study comprehensively incorporates general scientific, interdisciplinary and historical methods.

The conditions and main factors of formation of the researcher's scientific outlook are highlighted. It is revealed that his scientific developments were based on a creative reconsideration of the theoretical and practical achievements of his predecessors. It is

established that the peculiarities of the economic and social situation of the Polish community specified I.Ye. Ovsinsky's professional vector towards agronomy.

A periodization of the innovator's life is proposed, covering four periods and reconstructing the chronology of his creative activity. The analysis and systematization of the scholar's scientific legacy is carried out. The directions of his scientific research are determined, which include the study of agrotechnical methods in agriculture and the design of agricultural machines for their effective use; introduction of early soybean varieties; technological processes in horticulture; models of industry's economic development. A number of scientist's unknown publications and archival materials were introduced into scientific circulation, on the basis of which the researcher's certain biographical data were clarified.

The contribution of the innovator to the formation of domestic organic farming is determined. A comprehensive study of his works devoted to the «New system of agriculture» enabled to state that the concept of invented by him agrotechnical methods, which main goal was to achieve sustainable yields while minimizing the impact on the plant and soil, corresponds to the basic principles of modern plow-free, soil-proof, resource-saving and self-restorable agriculture. The contribution of the innovator to the formation of domestic soil-protective energy-saving mechanical engineering is determined.

On the example of the analysis of key elements of I.Ye. Ovsinsky's creative path, the mechanisms of mutual influence of the state, the public and individual in the formation of scientific marketing of domestic agricultural research of the Russian Empire of the late XIX – early XX century are determined.

I.Ye. Ovsinsky's priority in studying problems of introduction of early short-season soybean varieties is proved. He developed recommendations on soil and climatic conditions and agrotechnical methods of growing crops. Suffice it to note that the researcher justified the importance of early short-season soybean in crop rotations, the process of restoring soil fertility, expanding the feed base of animal husbandry and the human diet. It is established that the appearance of the variety «Early Black from Podollia» in the German and French agricultural markets, the study of its characteristics by domestic and foreign specialists contributed to further breeding studies of this crop.

I.Ye. Ovsinsky proves to have left original practices in solving topical horticultural issues. I.Ye. Ovsinsky was identified as one of the founders of scientific justification of the use of creeping forms of fruit crops («horizontal Gardens»). The article describes the scientist's contribution to the formation of pomological research in Podillia. His activities on the basis of his own pomological garden contributed to the spread of scientific foundations of fruit growing among the local population of Podillia province, and the data of his perennial experiments enabled to form a variety of fruit crops to meet the needs of the region.

I.Ye. Ovsinsky is defined as a theorist and practitioner of cooperative solidarism in agriculture in Ukraine. The developed by him concept of «economic organism», protecting the principle of private property, provided for the construction of such a model of socio-economic relations, where the relationship between the activities of an individual, society (corporation) and the state was regulated on the basis of cooperation,

which made it possible to counteract the spontaneous market processes and get out of a permanent economic crisis. The proposed form of production processes organization promoted close cooperation between capital and labor, which increased the productivity of the latter, and ensured strengthening of the national economy.

Keywords: agriculture, agricultural research, organic farming, soil protective farming, cultivator, soy, horticulture, solidarism, Ivan Ovsinsky.

Підписано до друку 14.04.2021.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 0,9. Замовлення № 3789
Наклад 100 прим.

Віддруковано ТОВ «ТВОРИ».
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
21027, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а, прим. 143.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934,
(093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>